

Життя, присвячене народній
пісні

26 травня виповнюється 125 років з дня народження Олександра Івановича Стеблянка – українського фольклориста, композитора, педагога, все життя якого було присвячене народній пісні.

Народився майбутній музикант в Лебедині – мальовничому куточку Сумщини, колишньої Харківської губернії. Початкову загальну і музичну освіту отримав у навчальних закладах Лебедин та Старобільська, де закінчив Учительську семінарію.

З 1920 року продовжує навчання в Харкові – спочатку в Музичному технікумі, а потім – у Вищому інституті народної освіти та одночасно в Музично-драматичному інституті в класі теорії музики та композиції професора С.С.Богатирьова. Професійне становлення Стеблянка відбувалося в колі талановитих музикантів – М. Коляди, Ю.Мейтуса, А. Штогаренка, В. Борисова, Д. Клебанова, Г. Тюменєвої.

Під час навчання і по закінченні інституту Стеблянка працює зі самодіяльними колективами (хоровими гуртками та ансамблями), керує музичним вихованням у трудових школах. З 1930 по 1934 рік він викладає теоретичні дисципліни в Музично-театральному технікумі, на Робітничому факультеті при Музично-драматичному інституті, а з 1934 по 1937 – в Харківській державній консерваторії (після реорганізації інституту).

Етапною в житті музиканта стає робота в кабінеті Музичного фольклору при ХДК, який він очолював з 1936 по 1941 роки та з 1945 по 1962 рік.

У повоєнні роки Стеблянка певний час працює методистом та директором Обласного будинку народної творчості, а також продовжує педагогічну діяльність у Харківському музичному училищі та консерваторії, де викладає курс музичного фольклору. У 1960-ті та 70-ті роки, по виході на пенсію, фольклорист займається просвітницькою діяльністю: виступає з лекціями про народну творчість в містечках Харківської області та в Лебедині, допомагає керівникам сільських хорів та ансамблів.

Головною справою життя Олександра Івановича Стеблянка було вивчення українського фольклору. Протягом п'ятдесяти років він займався збиральницькою діяльністю, спілкувався з виконавцями, записував народні пісні на слух, не користуючись технічними приладами, або за допомогою старенького фонографа; упорядковував матеріали фольклорних експедицій, готував нотографічні записи до публікації.

Від юних літ Олександр сам мав гарний голос, співав у церковних та шкільних хорах, знав та із задоволенням виконував народні пісні. Так про перші враження від знайомства зі Стеблянком згадував професор Валентин Борисов: «Нас позвал Семен Семенович Богатирёв, который в то время заведовал кафедрой теории музыки и композиции, познакомьтесь с «чудом». Действительно, так можно было назвать человека, который сидя за роялем распевал бесконечное количество дотоле неизвестных и потрясающих по красоте народных песен!»ⁱ

Перші записи фольклориста були зроблені від рідних (матері Анастасії Іванівни), сусідів, знайомих по Лебедину, зокрема від співака Бориса Гмирі та його родини.

В пошуках народнопісенних скарбів Стеблянко обійшов пішки не лише Лебединщину, а й усю Сумську, Полтавську та Харківську області. Побував на Чернігівщині, Кубані, Північному Кавказі. Разом з композиторами В. Борисовим, М.Колядою, М. Тіцем збирав пісні на Донбасі. Співпрацював з професором Харківського педагогічного інституту А. П. Яреценком у проведенні діалектологічних експедицій на Слобожанщині.

В результаті подвижницької праці було зібрано понад дві тисячі пісень. На жаль, частина записів була втрачена під час Великої Вітчизняної війни.

Серед пісень, зібраних Стеблянком представлені традиційні жанри українського фольклору: обрядові (календарні та весільні), соціально-побутові, родинно-побутові, ліричні (пісні про кохання), жартівливі, частівки, балади. До пісенних зразків фольклорист застосовував жанрову класифікацію за тематичними ознаками, вживану у філологічній практиці. В записах намагався зберегти особливості регіонального діалекту, приділяв увагу варіантам однієї пісні; уточнював вік, стать, соціальний та фаховий статус носіїв пісенної традиції. Стеблянко відстоював позицію збереження народної манери інтонування, наголошуючи на тому, що народний спів – це особлива галузь вокальної культури, в якій «є своя школа, свої майстри, що передають із покоління в покоління своє мистецтво...»ⁱⁱ

Лише невелика частина зібраного Стеблянком була опублікована: збірка пісень Харківської області вийшла у 1965 році у Києві. На її основі відділом фольклору та етнографії Харківського Обласного будинку народної творчості була надрукована брошура «Українські пісні, зібрані та записані на Харківщині композитором-етнографом О.І.Стеблянком» як своєрідне музичне вітання з нагоди сімдесятиріччя та сорок п'ятої річниці музично-громадської діяльності митця. У 1998 році зусиллями

співробітників лабораторії фольклору Харківського державного інституту мистецтв під керівництвом етномузикознавця доцент Л. І. Новікової були опубліковані «Пісні Слобідської України», куди увійшли зразки, зібрані на Лебединщині.

Матеріали фольклорних експедицій Стеблянка склали основу фондів Кабінету народної творчості ХДК, які фольклорист використовував у навчальному процесі, виховуючи у студентів не тільки навички запису народних творів, але й зацікавленість у вивченні аутентичної традиції рідного краю, любов та повагу до народної музики взагалі. Таким чином музикант намагався створити умови для розвитку сучасної музичної фольклористики.

Картина фольклористичної діяльності Стеблянка була б неповною, якби не згадати про наукові розвідки та творче опрацювання фольклору. Олександр Іванович залишив кілька теоретичних праць, присвячених питанням музичної стилістики фольклору та специфічних особливостей виконання народних пісень: “Ладова структура і хроматизм української народної пісні” (1946), “Виконання народних пісень, ансамблів і народних хорів” (1952).

Творчий доробок Стеблянка-композитора складають твори різних жанрів: для струнного квартету – Скерцо, Andante, Rondo, Фуга; для оркестру народних інструментів – Сюїта на теми українських народних пісень; фортепіанні п’єси; хори, романси та пісні; обробки українських народних пісень; театральні роботи – музика до дитячої вистави «Чарівні сопілки» за П. Капельгородським та незакінчена опера «Москаль-чарівник» за І. Котляревським. Переважна більшість творів спирається на фольклорну основу, але це питання має стати темою окремого дослідження.

Отже, Олександр Іванович Стеблянка – продовжувач традицій класичного етапу вивчення народної музичної культури і, одночасно, першопрохідник сучасної української фольклористики, істинний поціновувач, захопливий дослідник української, зокрема Слобідської, традиційної музики. «Спадщина Стеблянка – цінна скарбниця української народної культури, записані ним пісні – це перлини пісенної лірики. У них відбивається епоха, яка пішла від нас і все ж залишається з нами» (Галина Олександрівна Тюменєва).ⁱⁱⁱ

Список використаних джерел:

1. Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского: 1917—1992. — Харьков, 1992.

2. Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Pro Domo Mea: Нариси / Ред. Т. Б. Веркіна, Г. А. Абаджян, Г. Я. Ботунова. — Харків, 2007
3. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. 1917–2017. До 100-річчя від дня заснування : мала енциклопедія / У 2 т. / Харків. Нац. Ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського ; ред.-упоряд. Л. В. Русакова. — Харків : «Водний спектр Джі-Ем-Пі», 2017. Т. 1. : Музичне мистецтво.
4. Муха А. І. Композитори України та української діаспори: Довідник. — Київ: Музична Україна, 2004.
5. Пісні Слобідської України. / Упоряд. – Л.Новікова. - Харків “Майдан”, 1998.
6. <http://old.lebedinpress.com.ua/kategorii/novosti/1738-toj-khto-zberigav-ukrajinsku-pisnyu>

ⁱ За виданням «Харьковский институт искусств имени Котляревского.1917-1992», Харків, 1992, с.330

ⁱⁱ За статтю «Чи треба виконувати народну пісню «білим звуком» за виданням «Пісні Слобідської України», Харків, 1998, ст. 6

ⁱⁱⁱ За статтю краєзнавця Василя Пазинича “Той, хто зберігав українську пісню”